

از نخستین ماهواره شوروی تا قدم‌های آرمنسترانگ؛ چگونه مسابقه فضایی به یک تمبر در موزه آستان قدس رضوی رسید

فرود عقاب ماه‌نشین روی تمبر ایران

- آغاز رقابت فضایی بین بلوک شرق و غرب

پایان جنگ جهانی دوم، آغاز جنگ سرد میان بلوک شرق و غرب بود؛ سال‌های طولانی که ایالات متحده آمریکا و اتحاد جماهیر شوروی سعی داشتند در همه حوزه‌ها از یکدیگر پیشی بگیرند. این نبرد قدرت به آسمان هم کشیده شد و این روس‌ها بودند که گوی سبقت را از رقیب خود ربودند.

روس‌ها توانستند نخستین ماهواره مصنوعی تاریخ را با نام «اسپوتنیک‌۱» در اکتبر ۱۹۵۷ میلادی (مهر ۱۳۳۶ خورشیدی) به مدار زمین بفرستند. موفقیتی که تنها چهار ماه بعد، آمریکایی‌ها هم آن را به انجام رساندند اما هدف اصلی رسیدن انسان به فضا بود. آرزویی که سرانجام در آوریل ۱۹۶۱میلادی(فروردین ۱۳۴۰ خورشیدی) با رسیدن یک فضانورد روسی به نام «یوری گاگارین» محقق شد؛ او با قرارگشتن از جو زمین، توانست این سیاره‌ایی را از زاویه‌ای متفاوت از دید تمام انسان‌ها ببیند. هرچند روس‌ها توانسته بودند در این رقابت فضایی، زودتر از حریف خود به نتیجه برسند، اما آمریکایی‌ها هم نمی‌خواستند در این مسابقه عقب بمانند. پس باید کاری می‌کردند. آن ایام سازمان تازه‌تأسیس ناسا پروژه «مرکوری» را آغاز کرده بود؛ پروژه‌ای که هدف نخستش نه رسیدن به ماه، بلکه فرستادن یک انسان به فضا و سالم برگرداندنش بود. در ادامه، «آلن شپرد»، توانست حدود سه هفته بعد از گاگارین، طی مأموریت «مرکوری_ردستون ۳» به عنوان اولین آمریکایی به فضا برسد؛ پروازی که البته به مدار زمین نرسید و «جان گلن» دیگر فضانورد آمریکایی در فوریه ۱۹۶۲میلادی(بهمن ۱۳۴۰ خورشیدی) موفق به انجام آن شد. اتفاق مهم اما بعد از رسیدن شپرد به فضا قولی بود که جان اف. کندی، رئیس‌جمهور وقت ایالت متحد، در آن روزها داد: «فرود انسان روی ماه و بازگرداندن سالم او به زمین، پیش از پایان دهه ۱۹۶۰»

- دومینوی آپولو‌ها تا رسیدن به موفقیت

فرودنخستین انسان روی ماه، هدف پروژه فضایی آپولو در سازمان فضایی ناسا بود. نخستین تجربه آپولو نه تنها موفقیت آمیز نبود بلکه به یک فاجعه ختم شد. سه فضانورد، «گاس گریسون»، «اد وایت» و «راجر چافی»، هنگام انجام آزمایش زمینی روی سکوی پرتاب، در آتش سوزی کابین آپولو در ژانویه ۱۹۶۷میلادی (دی ۱۳۴۵ خورشیدی) جان باختند. این حادثه به تغییرات گسترده در طراحی سفینه و افزایش استانداردهای ایمنی آن منجر شد.

بعد از فاجعه آپولو ۱، پروازهای بدون سرنشین دوباره آغاز شدند. مأموریت آپولو ۴، آزمایش موشک غول پیکر ساترن ۵ برای فرستادن

انسان به ماه و مأموریت آپولو ۵ آزمایش گردونه ماه نشین بود. آپولو ۶ هم با هدف آزمودن مجدد توانایی موشک سترن ۵ به انجام رسید. هفتمین آپولو، اولین پرواز سرنشین دار این فضاپیما بود که توانست سه فضانورد را برای انجام آزمایشات لازم، به مدت یازده روز در مدار زمین قرار دهد.

اما آپولو ۸ یک جهش بزرگ‌تر بود؛ در دسامبر ۱۹۶۸میلادی (آذر ۱۳۴۷ خورشیدی)، انسان برای نخستین بار از مدار زمین خارج شد. به ماه رسید و بدون فرود روی ماه، ۱۰دور در مدار آن چرخید. پس از آن نوبت به آزمایش اتصال و جداسازی ماه نشین رسید که طی پروژه آپولو ۹ در مدار

زهرا زنگنه| «این گامی کوچک برای یک انسان، اما جهشی بزرگ برای بشریت است.»؛ جمله‌ای که نیل آرمنسترانگ در نخستین قدم‌هایش روی ماه گفت. قدم‌هایی که نه فقط آغاز یک مأموریت فضایی بلکه پایان قرن‌ها انتظار بشر برای قدم گذاشتن بر ماه بود. میلیون‌ها نفر در سراسر جهان این لحظه تاریخی را از رادیو و تلویزیون دنبال کردند؛ لحظه‌ای که خیلی زود از قاب تلویزیون فراتر رفت و به بخشی از فرهنگ عمومی تبدیل شد. پس از آن بود که تصویر انسان روی ماه به کتاب‌ها، مجلات، پوسترها، سکه‌ها و تمبرها راه یافت. یکی از این تمبرها که تنها چند هفته پس از فرود آپولو۱۱در ایران منتشر شد. امروزه در گنجینه تمبر موزه آستان قدس رضوی نگهداری می‌شود؛ یادگاری کوچک که روایتگر یکی از بزرگ‌ترین لحظه‌های تاریخ بشر است.

زمین تمرین شد. در آپولو ۱۰ نیز گردونه ماه‌نشین به ۱۵ کیلومتری سطح ماه رسید، تقریباً تمام مراحل فرود در مدار ماه انجام شد اما روی ماه فرود نیامد. ناسا تمام این مراحل را دومینووار انجام داد تا بالاخره نوبت به آپولو ۱۱ رسید.

- فرود عقاب آپولو روی ماه

هدف پروژه آپولو ۱۱ رساندن سه فضانورد به ماه و فرود دو نفر از آنان روی سطح ماه و بازگردان دوباره آنان به سفینه بود. پروژه مرکوری نشان داده بود انسان می‌تواند در فضا زنده بماند و پس از آن فضانوردان در پروژه «جینی» یادگرفته بودند در فضا راهپیمایی کنند. مدت طولانی‌تری

چهارشنبه‌های مطال

بی‌وزنی را تحمل و مهم‌تر از همه، دو سفینه را در مدار به یکدیگر نزدیک و متصل کنند. مهارتی که در مأموریت این پروژه آپولو ۱۱ برای جدا شدن ماه‌نشین از سفینه اصلی در مدار ماه و اتصال دوباره آن به سفینه مادر حیاتی بود.

پس از رسیدن به مدار ماه، «نیل آرمنسترانگ»، فرمانده و «باز آلدرین» خلبان گردونه ماه‌نشین وارد ماه‌نشین عقاب شدند و مایکل کالینز، خلبان سفینه فرماندهی در سفینه اصلی کلمبیا باقی ماند. ماه‌نشین عقاب بعد از جداسازی از سفینه مادر به سطح ماه نزدیک شد و بالاخره روی آن فرود آمد. پروازی که در ۱۶ ژوئیه ۱۹۶۹ (برابر با ۲۵ تیر ۱۳۴۸ خورشیدی) با موشک ساترن ۵ از مرکز فضایی کندی در فلوریدا آغاز شده بود، در ۲۰ ژوئیه بر ماه نشست.

هرچند این فرود چالش‌ها و خطرات زیادی را به دنبال داشت اما با موفقیت همراه شد. آرمنسترانگ از نردبان پایین آمد و پایش را روی خاک ماه گذاشت و گفت: «این گامی کوچک برای یک انسان، اما جهشی بزرگ برای بشریت است.» حدود بیست دقیقه بعد از او، باز آلدرین هم از ماه‌نشین پایین آمد و نگاهی به منظره انداخت و گفت: «ویرانی باشکوه.»

- یادگاری از فرود آپولو در موزه آستان قدس رضوی

رادیو و تلویزیون این لحظات تاریخی را پوشش خبری داد. برآورد ناسا این بود که بیش از نیم میلیارد نفر در سراسر جهان این رویداد را از طریق تلویزیون دنبال کردند. اتفاقی که بعدها نه تنها تیتز بسیاری از روزنامه‌های جهان و موضوع کتاب‌ها، خاطرات، زندگی‌نامه‌ها و پژوهش‌های بسیاری شد بلکه در قالب تمبرها، پوسترها، کارت پستال‌ها، سکه‌ها، اسباب‌بازی‌ها و مجموعه‌های یادبود با تصویر انسانی روی ماه وارد فرهنگ عمومی نیز شد.

تصویر فرود آپولو ۱۱ در مرداد ۱۳۴۸، تنها مدت کوتاهی پس از فرود تاریخی، روی تمبرهای پستی ایران نشست؛ اثری که امروز در گنجینه تمبر موزه آستان قدس رضوی نگهداری و به نمایش گذاشته شده است. اتفاق جالب توجه دیگر در آن سال، سفر سه فضانورد آپولو ۱۱، همراه یک هیئت سی نفری از فضانوردان، در آبان ۱۳۴۸ به ایران بود.

موزه ملی هوا و فضای آمریکا مجموعه‌ای شامل بیش از ۵۰۰ تمبر مرتبط با فرود ماه در سال ۱۹۶۹میلادی(۱۳۴۸ خورشیدی) را ثبت کرده که از کشورهای مختلفی گردآوری شده است؛ از افغانستان و الجزایر گرفته تا برزیل، هند، ایران، ایتالیا و بسیاری کشورهای دیگر؛ اما جالب است بدانید که تاریخ تمبر چاپ شده در ایران یک ماه پیش از چاپ تمبر معروف «اولین انسان روی ماه» در آمریکا است.

۹۷ سال پیش زلزله‌ای با ۳ هزار تلفات در استان رخ داد، اما همدلی مشهدی‌ها سبب کمک‌رسانی به زلزله‌زدگان شد

وقتی مشهد، خراسان را تنها نگذاشت

تا به مصیبت‌زدگان مساعدت شود، از طرف لشکر شرق مقرر شد صحبه مختلط بجنورد در آن قسمت به مصیبت‌زدگان کمک کند. به موجب راپورت‌هایی که از نقاط زلزله‌زده می‌رسد، هنوز در اغلب آن نقاط زلزله ادامه دارد و شبانه‌روزی چند مرتبه تکرار می‌شود؛ در سراسر آن نقاط در شهر و ده، کسی جرأت زیستن زیر سقف ندارد و عموماً مردم در باغات، بیابان و چادرها به سر می‌برند.» روزنامه آزادی در ادامه این اخبار از شکافی بزرگ در زمین خبر می‌دهد که از بجنورد تا خاک ترکستان پیش رفته است؛ «یک شکاف باغاتی، بیابان و چادرها به سر می‌برند.» روزنامه آزادی در ادامه این اخبار از شکافی بزرگ در زمین خبر می‌دهد که از بجنورد تا خاک ترکستان پیش رفته است؛ «یک شکاف بزرگی بر اثر زلزله حادث شده که از خاک ایران تا چند فرسخ به خاک ترکستان شوروی رفته و به قدری این شکافته عمیق است که ته آن دیده نمی‌شود و گویا قریه آبگرم در خاک عشق آباد بکلی ویران شده است.»

فرای پس‌از انتشار این خبر روزنامه‌می‌نویسد که با اعزام نیروی کمکی به گیغان، ۳۳۰۰ نعش در یک روز از زیر آوار بیرون کشیده شده است. تلفات شدید است، در نتیجه جمعیت شیرو و خورشید سرخ دوباره تشکیل جلسه می‌دهد

گروه تاریخ و هویت| زلزله تجربه تلخ بلایی است که نه‌تنها با ویرانی و گشتار همراه است، بلکه روایت‌های مطبوعاتی نشان می‌دهد پس از زلزله، به دلیل باقی ماندن اجساد در زیر آوار، منطقه بلا دیده درگیر بیماری‌هایی مانند طاعون هم می‌شود. در یکی از این زلزله‌ها که شدت آن بسیار بوده و برای مدتی نه تنها مشهد که خراسان را درگیر می‌کند، زلزله گیغان (دهستانی از توابع بجنورد) در سال ۱۳۰۸ خورشیدی است. روزنامه آزادی در نخستین خبری که پس از زلزله منتشر می‌کند، چنین می‌نویسد: به موجب راپرت تلگرافی که داده‌اند بر اثر زلزله شدید چند شب قبل، گیغان و اطراف آن به کلی خراب شده و تاکنون بالغ بر هزار نفر زیر آوار مرده‌اند و مردم آن حدود بی‌خانمان و پراکنده شده‌اند. کمتر از یک هفته پس از ویرانی گیغان، بخش‌های دیگری از بجنورد، شیروان، قوچان، درگز، باجگیران و مشهد هم درگیر زلزله می‌شود. مطبوعات آن دوره، تلفات انسانی را ۲ هزار نفر تخمین می‌زنند؛ (تلگرافخانه شیروان به کلی خراب و رئیس تلگراف آنجا برای نصب تلگراف درج(درگز) زیر آوار آمده است(بر اثر زلزله کشته شده است)، از غالب مأمورین گمرک سرحد بجنورد هنوز اطلاعی نرسیده است. ناحیه زلزله تا ده فرسنگ طرف مغرب بجنورد وسعت داشته است.»

سازمان شیر و خورشید سرخ، فوری تشکیل جلسه می‌دهد تا کمک‌هایی به مناطق زلزله‌زده برساند، با این همه، زلزله پایان نمی‌یابد و در روز چند مرتبه تکرار می‌شود؛ «پیش از ظهر یکشنبه، جلسه فوق‌العاده شیرو خورشید سرخ تشکیل برای اقدامات لازم، تصمیماتی اتخاذ شد. ایالت جلیله برای بازدید از مصائب شمال خراسان، دیروز شخصاً عازم قوچان و محل واقعه شد. آقایان رئیس امنیه و نظمیه نیز دیروز عازم شدند. آقای دکتر معاضد، رئیس بیمارستان رضوی، به همراه آقای امین رداد و دو پرستار، و آقای دکتر آقاپیوف، طبیب نظام، با ۴ پرستار از مریضخانه نظام، با کلیه لوازم طبی، روز یکشنبه با اتومبیل عازم محل زلزله شدند. هیئت شیر و خورشید سرخ برای استمداد از عموم، بیانیه‌ای طبع و منتشر کرد و مقرر شد از شب دوشنبه، هر شب تشکیل جلسه دهد

اخبار قدیمی

تاریخ حرم

تاریخ و تشکیلات حرم مطهر امام رضا(ع) از آغاز تا کنون(قسمت دوم)

حرم مطهر رضوی؛ از شاه اسماعیل تا جانشینان نادر

گروه تاریخ و هویت| «با اعلام رسمیت تشییع توسط شاه اسماعیل در ایران و تصرف مشهد به سال ۹۱۶ قمری، توسط او، برهه‌ای دیگر از تاریخ و تشکیلات حرم آغاز شد. شاه اسماعیل در این زمان نخستین تغییر را در مدیریت حرم ایجاد کرد. قمی، از مورخان عصر صفوی، می‌نویسد که وی خواجه عتیق علی‌منشی را که از منشیان دربارش بود، به عنوان اولین متولی صفوی در حرم منصوب کرد. شاه تهماسب نخستین پادشاه صفوی است که به‌طور جدی به امور حرم رسیدگی کرد. او وقت خویش را صرف ترویج و تنسیق امور آستانه کرد و برای موقوفات و امور اداری آنجا تشکیلاتی را پی گذاشت که در اعصار بعد این تشکیلات همچنان حفظ شدند.»؛ با این مقدمه در سطرهای پیش رو از تشکیلات آستانه در دوره صفویه و افشاریه خواهیم گفت. هفته گذشته نیز در نخستین روایتمان درباره تاریخ تشکیلات آستان قدس، به شرح احوال این سازمان در دوران پیش از صفویه، اشاره کردیم. همچنین همان‌طور که پیش‌تر هم اشاره کردیم، اطلاعات این بخش برگرفته از کتاب «تاریخ تشکیلات آستان قدس» و دیگر اسناد آستان قدس رضوی است.

- شاه تهماسب و خدمتاش در آستان قدس رضوی

شاه تهماسب برای اینکه نظارت دقیقی بر امور حرم، موقوفات و متولی آن داشته باشد، ناظرانی گماشت. برای این منظور به امیر اسدا...، مرعی شوشتری صدر و میرنظام الملک رضوی و خواجه روح...، اصفهانی خورانی ناظر آستانه، مأموریت داد تا به تشکیلات اداری و مالی حرم سر و سامانی بدهند و طوماری از خدمه حرم مطهر با وظایف آن‌ها و میزان حقوقشان به تهماسب ارائه کنند. بنابراین، احتمال می‌رود که متولی و ناظر حرم مطهر در این زمان تشکیلات اداری و مالی حرم مطهر را پی‌ریزی کرده باشند. تهماسب همچنین سعی می‌کرد که متولیان آستان قدس رضوی را از افراد پرهیزکار انتخاب کند. او در دو نوبت، دو متولی هم‌زمان برای آستانه منصوب کرد که به «واجبی» و «سنتی» معروف بودند. خدام حرم مطهر در این زمان در سه کشیک انجام وظیفه می‌کردند که ریاست آن‌ها را خادم‌باشی بر عهده داشت. او از طرف شاه منصوب می‌شد. منصب کلیدداری پنجره فولاد و محجر (ضریح مطهر) از دیگر مشاغل مهم حرم در این زمان بود. تشکیلات و رسوم پایه‌گذاری شده توسط شاه تهماسب منبایی برای دوره‌های بعد شد و دیگریانی که آمدند نیز بر این تشکیلات افزودند. با روی کار آمدن شاه عباس تشکیلات مذکور گسترش پیدا کرد. او به نظم و نسق امور حرم و موقوفات پرداخت و متولیان برای حرم تعیین کرد. شاه عباس در ادامه و در طول سلطنتش هم چند بار به زیارت امام رضا(ع) آمد و در حرم به خدمات خادمی مشغول شد و شخصاً به امور آستانه رسیدگی کرد.

علاوه بر این‌ها این شاه همچنین به امور تدفین در حرم نیز سرو سامانی داد و جمیع عمارات اطراف مرقد مطهر و صحن مقدس و اراضی واقع در پایین پای مبارک و اطراف صحن را وقف دفن خدام، فراش و سایر منسوبین به دستگاه امام هشت(ع) و دیگران کرد.

خدام آستانه در عصر شاه عباس در سه کشیک خدمت می‌کردند که در رأس هر کشیک، یک سرکشیک قرار داشت. سرکشیکان معمولاً از سادات و علما بودند. به ظاهر از سال ۱۱۷ قمری، نظام سه کشیکی به پنج کشیک تبدیل شده است؛ زیرا اسناد ناقصی از این سال باقی مانده که در آن‌ها به کشیک پنجم اشاره شده است. ولی کشیک کشیک چهارم در دسترس نیست. تنها از سال‌های ۱۱۲۵ – ۱۱۲۴ قمری اسناد پرداخت وظیفه هر پنج کشیک خدام آستانه باقی مانده است. به‌طور کلی ساختار تشکیلات آستان قدس در عصر صفوی را می‌توان به دو قسمت تقسیم کرد؛ تشکیلات مربوط به اداره حرم و اماکن آن و تشکیلات مربوط به اداره موقوفات.

در رأس همه این‌ها نیز متولی قرار داشت که توسط شاه انتخاب می‌شد و به عنوان نماینده شاه حق دخالت در تمام امور اداری و مالی آستان قدس مانند اجاره دادن مصالحه املاک و پرداخت مواجب، عزل و نصب و بازخواست و تنبیه هر یک از عمال آستان قدس رضوی را داشت. همچنین در آستان قدس برای حل فصل امور مالی، تشکیلات مالی وجود داشت که با گسترش املاک و موقوفات شکل گرفته بود که در رأس آن مستوفی قرار داشت. مسائل مالی همانند اجاره املاک و دخل و خرج آستانه زیر نظر مستوفی در دفتر خانه انجام و این امور در دفاتر روزنامه، توجهات، اوراچه ثبت و ضبط می‌شدند.

- تشکیلات آستان قدس در دوره افشاری

چرخ تشکیلات آستان قدس در دوره صفویه به روال می‌گشت و این نظم در اوایل دوره افشاری نیز برقرار بود؛ نادرشاه در ابتدای سلطنتش به حرم و به آستان قدس رضوی توجه ویژه‌ای داشت و موقوفات و نذوراتی بر آن قرار داد، ولی در پنج سال پایانی حکومتش، نهاد اوقاف را متحول کرد که آستان قدس هم از این تغییر برکنار نبود.

در سندی که علیشاه افشار برادرزاده و جانشین نادر برای آستانه تنظیم کرده، به این موضوع اشاره شده است که انتظام آستانه از هم گسیخته شده و تمامی رقیبات و مستغلات آن به ضبط دیوانی درآمده و خدمه و سنده‌آن به تنگی معیشت افتاده‌اند. از این رووی رقیبات و مستغلات و موقوفات آستانه را به ترتیبی که قبل از این معمول بود به تصرف مباشرین امور آستانه داد و همچنین صد زوج از املاک خود را وقف بردار الشفای حضرت کرد.

علی شاه افشار همچنین کشیک‌های خدمه آستانه را که نادرشاه به سه کشیک تقلیل داده بود، دوباره بر پنج کشیک قرار داد و مقرر کرد خدمه و فراشان آستانه از اعظم سادات و نجبا باشند و برای آن‌ها از مداخل آستانه حقوقی معین کرد. همچنین املاک وقفی مسجد گوهرشاد را که نادر ضبط کرده و درآمد اندک آن را بر عهده ناظر جداگانه تعیین نموده بود، اختیار نظم و نسق آن را به متولی آستان قدس ارجاع داد.

علیشاه علاوه بر ثبت موقوفات، نظم و انضباط دوباره‌ای همانند عصر صفوی در امور اداری آستان قدس به وجود آورد. وی همچنین وظیفه و مستمری منسوبان آستان قدس را شش ماه به شش ماه بعد از بازیافت قبض، نقد را نقد و جنس را در رفع محصول جنس بدون وضع کرایه در اصل شهر به انضمام سایر اخراجات تعیین کرد و متذکر شد اگر کسی فوت کرد، مستمری او را به جایگزینش بدهند. برای انتظام امور آستانه همچنین مقرر شد که ایشیک آقاسی‌باشی آستانه هر روز صبح و شام در صحن آستانه حاضر و دربانان و یساولان کشیک آن روز همگی در نزد او حاضر و به خدمات مرجوعه به صلاح و صواب دید ایشیک آقاسی اقدام کنند. آخرین بخش طومار علی‌شاهی مربوط به نظام و انتظام بست نشینی در حرم مطهر است. بعد از قتل علیشاه، جانشین او شاهرخ افشار و فرزندانش نادر میرزا و نصر... میرزا تا تسخیر مشهد توسط قاجار، بر مشهد و حرم حکومت کردند و بر اثر درگیری‌ها و رقابت‌های آن‌ها خسارت‌ای به حرم وارد شد و نظام آستانه دچار اختلال گردید.

ادامه دارد.....

قسمت اول این گزارش را در اینجا بخوانید

شهریار

تاریخ و هویت